

Murrosten vuosikymmen 2011–2021

Radio- ja televisiotoimittajien liiton 50-vuotisjuhlissa Tallinnassa juhlapuhuja, kunniajäsen **Pekka Laine**, arvioi liiton tulevaisuuden suurimmiksi haasteiksi Ylen rahoituksen ja tekijänoikeudet.

Ylen rahoitusratkaisua odotettiin RTTL:ssä suurella jännityksellä, sillä enemmistö jäsenistä sai toimeentulonsa yhtiöstä. Verorahoituksen hyviä ja huonoja puolia pohdittiin RTTL:n mediaseminaareissa jo etukäteen, ja suurta huolta kannettiin Ylen riippumattomuuden säilymisestä.

YLEN TALOUSHUOLET EIVÄT VÄISTYNEET

Verorahoitus tuli voimaan vuoden 2013 alusta, ja seuraavina vuosina työntekijöille selvisi, mitä rahoitukseen kytketty poliittinen ohjaus tarkoitti. Yle-veron indeksikorotus päätettiin jädäyttää jo runsaan vuoden kuluttua, ja päätös tarkoitti Ylen tuloihin miljoonien leikkausta. Ratkaisu tehtiin vuodeksi 2015, eikä siitä pitänyt tulla toistuvaa ilmiötä, kuten myöhemmin kävi. Ylen johdossa tieto aiheutti paniikin jo 2014, ja yhtiö aloitti laajat yt-neuvottelut, joiden päätteeksi irtisanottiin noin 70 työntekijää, ja yhtiöstä väheni työtä noin 160 henkilötyövuoden verran.

Samaan aikaan kaupallisen median ahdinko jatkui ja syveni. Mediamarkkinoiden ongelmiin etsittiin hallituksessa ratkaisuja, ja julkisen palvelun Yle otettiin entistä kriittisempään tarkasteluun. Ministeri **Anne Berner** asetti **Anssi Vanjoen** johtaman työryhmän pohtimaan Suomen mediamarkkinoiden toimintaedellytyksiä, esteitä ja kilpailuasetelmia. Työryhmän raportista heijastui kaupallisen median ääni: Ylen vahva asema ja resursointi vääristävät kilpailua. Yhtiön tulisi työryhmän mukaan toimia yhä enemmän kotimaisten tuottajien jakeluyhtiönä ja osto-organisaationa.

Seuraavaksi Ylen asemaa, tehtäviä ja rahoitusta pohdittiin parlamentaarisessa työryhmässä, jota johti kokouksen **Arto Satonen**. Työryhmä istui useita kuukausia, ja eräs sen jäsenistä vaati jopa 150 miljoonan euron leikkauksia Ylen rahoitukseen. Työryhmän esitys valmistui kesäkuussa 2016, ja se asetti Ylelle kovat tavoitteet. Niihin sisältyi velvoite lisätä merkittävästi ostoja kotimaisilta ja eurooppalaisilta riippumattomilta tuottajilta, sekä tuotantopalveluiden ja kotimaisten muiden esitys- ja käyttökorvausten hankintoja.

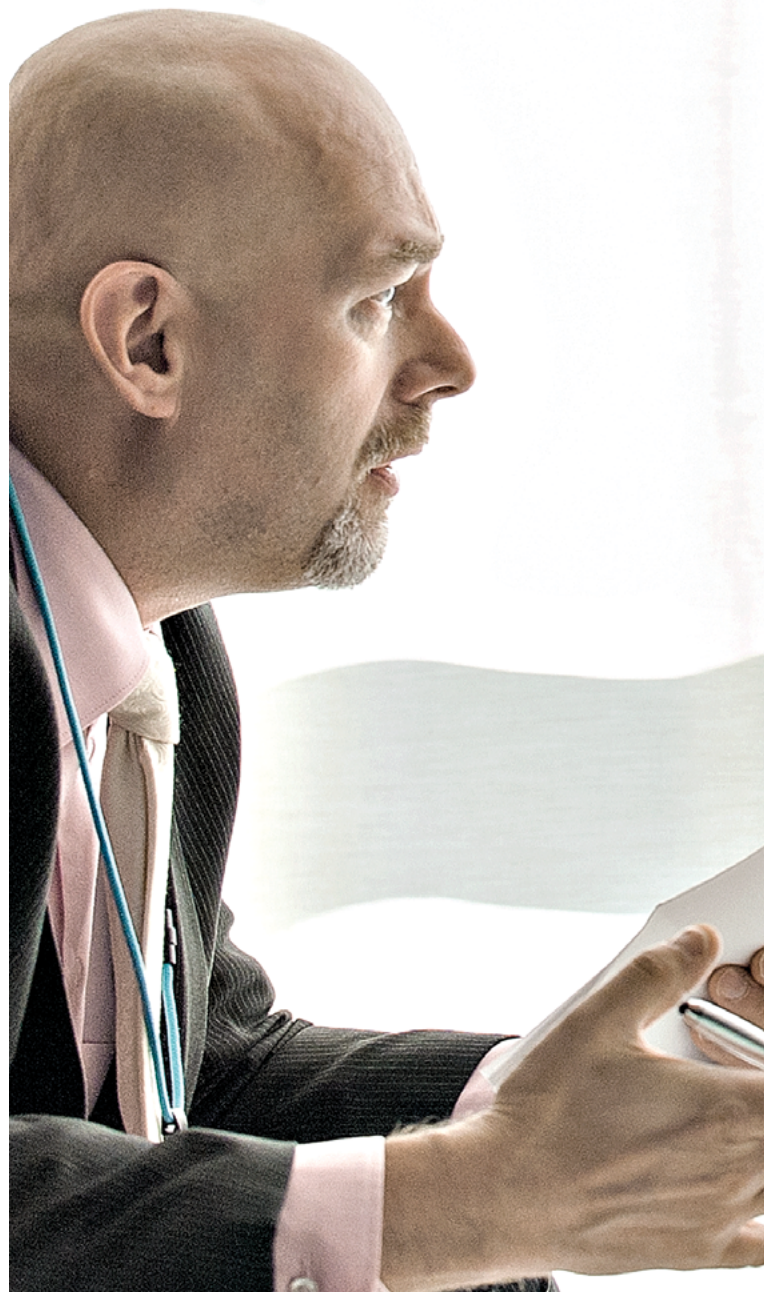
Velvoite tarkoitti Ylelle toimintojen laajaa ulkoistamista. Alkoivat uudet yt-neuvottelut, ja nyt kohteena oli erityisesti Design ja tuotanto -osasto, josta irtisanottiin lähes 60 henkilöä. Syksyllä samat henkilöt työskentelivät edelleen Ylen tuotannoissa, mutta nyt firmojen tai osuuskuntien kautta määräaikailla sopimuksilla tai tuntityössä. Työilmapiiriin tapahtumat jättivät syvät jäljet.

YLE-KOHUSSA PURETTIIN MYÖS KASAANTUNEITA PAINEITA

Ylen toimitusjohtaja **Lauri Kivinen** kertoi loppuvuodesta 2015 Liiton Arkin haastattelussa joutuneensa syksyn aikana rauhoitteluun alaisiaan moneen otteeseen, sillä osa henkilöstöstä oli alkanut huolestua tulevaisuudestaan. Kivinen muistutti, että vaikeina aikoina on parasta keskittyä työssään olennaiseen. ”Ei kannata voivotella indeksiä, vaan käyttää sekin energia niin kovien juttujen tekemiseen, että kaikki muut kalpenevat ja ihmiset huomaavat Ylen merkityksen joka päivä.”

Työntekijöiden huolelle oli kuitenkin vahvat syynsä. Yhtiö oli toteuttanut useita isoja ja pieniä organisaatiomuutoksia, ja vanhat työyhteisöt oli hajotettu. Toimitukset olivat aiemmin hyvin itse-

Ylen toimitusjohtaja Lauri Kivinen ja RTTL:n puheenjohtaja Ari-Pekka Sirviö keskustelivat Ylen tiukasta tilanteesta syksyllä 2015.

HISTORIAIKKI

näisiä, mikä koski sekä journalistisia kysymyksiä että työn johtoa. Nyt yhteydenpito kollegojen kanssa oli hankaloitunut, eikä mikään toiminut enää entiseen tapaan. Työilmapiiri muuttui, kun ihmiset käpertyivät omaan työhönsä. Samalla työntekijät kokivat, ettei heidän mielipiteitään otettu huomioon ja huoliaan kuunneltu. Tyytymättömyys purkautui, kun Yle joutui syksyllä 2016 kohun kohdeksi. Keskusteluun sekoittui myös paljon sellaista, mikä siihen ei välttämättä olisi kuulunut.

Kohu alkoi nk. Yle-gatena, ja jatkui sananvapauseskusteluna. Kohun aikana puitiin Ylen sisällä ja ulkopuolella, mitä Ylessä oikein tapahtui ja oliko Yle oikeasti riippumaton. Talon ulkopuolelta kohdistettiin myös rajua arvostelua Ylen koko henkilökuntaan, mikä oli täysin kohtuutonta.

Ylen riippumattomuutta kutsuttiin selvittämään professori **Olli Mäenpää**, joka totesi raportissaan, että Ylellä oli runsaasti parannettavaa riippumattomuuden kohentamiseksi. RTTL:n mediaseminaarissa syksyllä 2017 jatkettiin sananvapauseskustelua. Paikalla olivat Mäenpään lisäksi Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja sekä päätoimittajat Suomen Kuvalehdestä, Mediahubista ja Ylestä. Loppukeskustelussa riippumattomuuden rinnalle nousi toinenkin sananvapauden uhka: valeutiset, vihapuhe ja maalittaminen. Sosiaalisessa mediassa tapahtuva uhkailu oli nopeasti lisääntynyt ja kohdistui yhä useampaan journalistiin.

Sähköisen ja perinteisen median luottamushenkilöt tapaavat vuosittain erilaisissa tilaisuuksissa. Marraskuussa 2015 Journalistiliiton luottamushenkilöpäivät järjestettiin Jyväskylässä.
Kuva: Ari-Pekka Sirviö.

PÖLLÖLAAKSON TURBULENSSI

Myös MTV:ssä väkeä vähennettiin 2010-luvulla rajusti irtisanomisilla ja ulkoistuksilla, ja organisaatiomuutoksia tapahtui useita.

Vuonna 2015 MTV ulkoisti koko jäljellä olevan henkilöstönsä itse omistamiinsa alihankintayrityksiin. MTV Sisällöt Oy:n ohjelmatyöntekijät siirrettiin Mediahub Helsinki Oy -nimiseen yhtiöön. Samalla yhtiössä alkoivat yt-neuvottelut. Niiden päättyessä MTV vähensi eri tytäryhtiöstään noin sata työntekijää. Mediahubiin siirrettyjä ohjelmatyöntekijöitä irtisanottiin 28. Irtisanomiset tehtiin yhden päivän aikana, juuri ennen kesälomakauden alkua.

Keväällä 2016 kaikki Mediahubin palveluksessa olevat ohjaajat, kuvaussihteerit ja kuvatuottajat ulkoistettiin, ja siirron jälkeen heidän uusi työnantajansa aloitti yt-neuvottelut, ja valtaosa yhtiöön siirretyistä työntekijöistä menetti työpaikkansa. Myös Mediahubin puolella käytiin yt-neuvottelut, ja kymmenkunta henkilöä irtisanottiin.

Sitten organisaatio muuttui jälleen: Itsenäiseksi tuotantoyhtiöksi muutettu Mediahub lopetettiin 2019, ja uutistyyliäiset palautettiin Bonnierin omistaman MTV Oy:n työntekijöiksi. Mediahubista oli siihen mennessä kehittynyt voittava tuottava tuotantoyhtiö, MTV OY sitä vastoin oli erittäin tappiollinen. Muutoksella valmistauduttiin yrityskauppaan, joka vahvistettiin joulukuussa 2019. Telia Company osti MTV OY:n kaikki mediatoiminnot Bonnierilta.

Ylen uutis- ja ajankohtaistoiminnan vastaava päätoimittaja Atte Jääskeläinen ja Ylen entinen toimitusjohtaja Mikael Jungner tapasivat RTTL:n mediaseminaarissa syksyllä 2015. Jungner oli mediamarkkinoiden toimintaa pohtineen Vanjoen työryhmän jäsen samana syksynä. Jääskeläinen erosi yhtiöstä Yle-gaten jälkimaingroupissa keväällä 2017.

Ylen ja MTV:n luottamusmiehet tekivät 2010-luvulla hartiavoimin töitä työpaikkojen säilyttämiseksi. Välillä rentouduttiin hyvässä seurassa. Ylen pääluottamusmies Pike Epsteinää hauskuutti syksyllä 2015 vanhemman polven ay-konkari Matti Santajärvi.

KOPIOSTON VALVONTAVALTAKIRJA UUDISTETTIIN

Alustatalous, digitaalisuus ja monikanavaisuus muuttivat teosten jakelua rajusti: työt levisivät laajalle ja saattoivat jäädä pyörimään nettiin ikiajoiksi. Tekijänoikeuskorvaukset laahasivat vuosia tekniikan kehityksestä jäljessä, ja Kopiosto-valtakirjan valtuudet kävivät riittämättömiksi. Tekijäjärjestöt aloittivat uuden tekijänoikeussopimuksen valmistelun, ja pitkän väännön jälkeen vuonna 2013 oikeanlainen sopimus saatiin vihdoin aikaiseksi. RTTL kampanjoi voimakkaasti sopimuksen puolesta, ja noin kaksituhatta liiton jäsentä siirsi sopimuksella laajat valtuudet Kopiostolle. Heinäkuun alussa 2015 astui voimaan televisio-ohjelmien verkko-tallennuspalveluita koskeva tekijänoikeuslain muutos, ja alan yhtiöt joutuivat maksamaan korvauksia teosten käytöstä tekijöille. Tuottajia edustavan Tuotoksen ja tekijöitä edustavan Kopioston välille tuli kuitenkin kiistaa tekijänoikeuskorvausten jako-osuuksista, ja kiista ratkaistiin vasta välimiesmenettelyssä 2019. Sen jälkeen korvaukset tilitettiin takautuvasti tekijöille, ja tekijäjärjestöt saivat pienen osan korvauksista käytettäväksi omaan koulutus- ja tiedotustoimintaansa.

Korvauksien jaossa vanhasta tv-kanavakertoimeen perustuvasta järjestelmästä luovuttiin 2019, ja korvauksia jaetaan 2000:lle eniten taltioidulle ohjelmalle ja niiden tekijöille, jakelutavasta riippumatta.

KOKO ALAN YLEISSITOVAAN SOPIMUKSEEN VIELÄ MATKAA

Vaikka RTTL ei ole TES-neuvotteluosapuoli, liitolla on kuitenkin roolinsa sähköisen median työehtojen valvonnassa. Se kokoaa yhteen eri yhtiöissä toimivat luottamushenkilöt ja aktiivit, ja toimii heidän välillään tiedonvälittäjänä. Tukimiespäiviä on vietetty

RTTL:ssä jo vuosikymmeniä, ja edelleen ne ovat voimissaan ja tärkeä osa liiton tes-toimintaa.

Keskustelu sähköisen median yleissitovasta työehtosopimuksesta alkoi RTTL:ssä kymmenisen vuotta sitten, ja jatkui 2010-luvun puoliväliin asti. Luottamushenkilöt kokosivat vertailun sähköisen median sopimusten yhteneväisyyksistä ja eroista, ja sitä käytettiin hyödyksi vuoden 2013 TES-neuvotteluissa. Hyvin alkanut hanke kuitenkin jäädettiin yt-neuvottelujen ja ulkoistusten vanavedessä 2016.

Yleisradion freelance-työtä koskevaa Yhtyneet-sopimusta täydennettiin eri tavoin viime vuosina, ja sopimus säilyi työsuhteisten freelancereiden työehtojen määrittelijänä. Yhä suurempi osa freetyöstä ostettiin kuitenkin myös Ylessä hankintapalkkioilla yrittäjätyönä. Vuonna 2013 katkolla ollut Elokuva- ja tv-työtä koskeva työehtosopimus saatiin solmittua vasta 2015, pitkien neuvottelujen jälkeen. Journalistiliiton ja Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton tavoitteena oli saada sopimuksen piiriin sekä pääosin villi tv-tuotantoala että hyvin järjestäytyneet elokuva- ja tv-tuottajat. Sopimusta on sen jälkeen uusittu kahdesti, mutta yleissitovan työehtosopimuksen asema siltä kuitenkin edelleen puuttuu.

Pieniä askelia otettiin kaupallisten ja paikallisradioiden edunvalvonnan kohentamisen suuntaan, kun Yhtyneet mediatyöntekijöiden (YMT) järjestämään keskustelutilaisuuteen kokoontui marraskuussa 2015 runsaasti alan työntekijöitä.

Asiamies Pirjo Munck (keskellä) jäi eläkkeelle talvella 2015. Juhlat pidettiin Risuhokissa, ja yhdistysten asiamiehet aseteltiin yhteiskuvaan. Vasemmalta Jaana Virtanen, Anna Kähkönen, Helena Pekarila, Arja Hellman, Seppo Metso ja Kaija Plit. Journalistiliiton edunvalvontajohtaja Petri Savolainen kuvaa.

HISTORIAKKI

KÄÄNTÄJIEN SITKEÄ KAMPPAILU KANTOI HEDELMÄÄ

MTV:n av-kääntäjät ulkoistettiin liikkeenluovutuksella BTI International -käännöstoimistolle (BTI) syyskuussa 2012. Uudessa yhtiössä av-kääntäjille tarjottiin sopimusta, joka olisi romahduttanut ansiotason lähes kolmannekseen. Kun neuvottelut eivät johtaneet tuloksiin, yli 100 av-kääntäjää irtisanoutui BTI:stä. Toimenpide oli raju, ja vaati suurta rohkeutta. RTTL huomioi av-kääntäjien sitkeän kamppailun ay-palkinnolla seuraavana keväänä.

Seuraavina vuosina Journalistiliitto ja Akavan Erityisalat jatkoivat työehtosopimusneuvotteluja av-käännöstoimistojen kanssa. Neuvottelut saatiin valmiiksi 2015, viisi vuotta kestäneen prosessin jälkeen. Sopimus oli kaksivuotinen, ja sisällöltään odotettua heikompi, mutta sopimukseen pääsystä oltiin tyytyväisiä.

RTTL JA JOURNALISTILIITTO

RTTL:n tehtäviksi listattiin 2000-luvun alussa viestintäpoliittiseen keskusteluun osallistuminen ja vaikuttaminen, tekijänoikeuksien puolustaminen, ay-koulutuksen järjestäminen jäsenille ja jäsenjär-

jestöille sekä journalismin ja sananvapauden edistäminen yhdessä Journalistiliiton kanssa.

Monet asiat hoidetaan emoliitossa, ja Journalistiliiton päätökset ohjaavat myös RTTL:n toimintaa. Järjestöjen suhteen olivat hyvin mutkattomat niin kauan kun Journalistiliiton puheenjohtajat olivat taustaltaan radio- ja tv-väkeä. Vuosina 2006–2014 puheenjohtajana toimi Arto Nieminen, ja RTTL toivoi hänelle kolmatta kautta. Valituksi tuli kuitenkin vastaehdokas Hanne Aho Suomen Aikakauslehdentoimittajain Liitosta.

Uusi puheenjohtaja ei tuntenut samalla tavoin sähköistä mediaa, eikä RTTL:a järjestönä. Myös RTTL:n puolella tilanne oli ennen kokematon, sillä kaikki kolme aiempaa Journalistiliiton puheenjohtajaa olivat työskennelleet Yleisradiossa. Tarvittiin tutustumisen ja totuttelun kausi, jonka aikana haettiin yhteisiä toimintatapoja. Kun Hanne Aho valittiin toiselle kaudelle, myös RTTL tuki hänen valintaansa jatkokaudelle.

RTTL HAASTEIDEN EDESSÄ

Kymmenen vuotta sitten RTTL:n jäsenmäärä oli historiansa suurin, yli 5 100 jäsentä. Vuoden 2020 lopussa jäseniä oli noin 600 vähemmän. Samalla eläkeläisjäsenten määrä oli noussut lähes 30 prosenttiin koko jäsenistöstä, ja työssäkäyvien osuus vastaavasti laskenut. Merkittävimmin jäsenmäärä oli pudonnut suurimmissa jäsenyhdistyksissä. Ylen ohjelmatyöntekijöiden (YOT) jäsenmäärä oli vuoden 2011 lopussa 2 658, ja yhdeksän vuotta myöhemmin 442 vähemmän. Järjestäytymisaste oli kuitenkin pysynyt edelleen korkeana, noin 80 prosentissa.

MTV:n ohjelmatyöntekijät MOT:n jäsenmäärä oli kymmenen vuotta sitten yli neljäsataa, ja vuoden 2017 loppuun mennessä jäsenistä oli kadonnut yli puolet. Myös aktiivit olivat vähentyneet, ja toiminta hiljentynyt. Tarvittiin uutta potkua toimintaan, ja sitä lähettiin hakemaan yhdistymisestä. Vuonna 2018 MOT ja YMT yhdistyivät, ja uuden yhdistyksen nimeksi tuli Media- ja ohjelmatyöntekijät MOT ry.

Freelance ammattiosasto FAO:n jäsenmäärä on pysynyt pitkään samalla tasolla, runsaassa 400 jäsenessä. Suurin jäsenryhmä on nykyään yrittäjät, ja työsuhteiset freelancerit ovat vähemmistönä. Nelosen ohjelmatyöntekijöihin (NOT) kuuluu enää nelisenkym-

mentä Sanomien radioissa työskenteleviä jäsentä, ja vuonna 2014 perustetussa AVOT:ssa (entinen Aito Tehtaan ohjelmatyöntekijät ATOT) on lähes saman verran jäseniä. Kokoerot jäsenjärjestöjen välillä ovat suuret, mutta RTTL:ssä pientenkin ääni kuuluu.

Toimintaympäristön muutokset ovat heijastuneet myös RTTL:n toimistoon. Tehtävänimikkeet on muutettu sukupuolineutraaleiksi, ja asiamiehistä on tullut toiminnanjohtajia. Toimisto on muuttanut RTI-talosta Ylen Luovan talon 6. kerrokseen, ja ala-aulassa toimistolle saapuvaa tervehtii robotti. Nopeaa on ajan ja tapahtumien riento!

Pirjo Munck, RTTL:n asiamies 2002–2015

Pirjo Munck on aikaisemmin ollut toimittamassa RTTL:n 50-vuotishistoriikka. Se julkaistiin 2011.

kuvat: **Seppo Sarkkinen**

kuva: RTTL arkisto

MTV päätti työntekijöiden suurista ulkoistuksista syyskuussa 2012. RTTL:n hallitus vetosi MTV:n johtoon työpaikkojen säilymiseksi ja järjesti yhtiön ulkopuolella mielenosoituksen työntekijöiden tukemiseksi. Yhteistä kannanottoa yhtiön johdolle viemässä puheenjohtajat Tapio Räihä RTTL:stä, Kirsi Mattila FAO:sta ja Jari Niemelä YOT:stä.

Matti Apunen - Ylen laadunvalvoja

”Jos ihminen haluaa olla tekemisissä media-alan kanssa, mutta kieltäytyy tällaisesta tehtävästä, hänen ei pitäisi olla media-alalla”, sanoi Ylen hallituksen puheenjohtaja Matti Apunen esittäytyessään yhtiön henkilökunnalle kesäkuun alussa. Apusta oli kysely erilaisiin median johtotehtäviin, mutta hän oli tullut tunnetuksi kieltäytyjänä. Tällä kertaa hän suostui.

Matti Apusta kysyttiin, kun päätoimittaja Mikael Pentikäinen sulki Helsingin Sanomien ovet. Atte Jääskeläisen sanottua hyvästit Ylelle Apuselta ei tiedusteltu halukkuutta tehtävään.

Tiedusteltiinko Ylen toimitusjohtajaksi? Kysymystä seuraa pitkä hiljaisuus. Siis kyllä vai ei? ”No, joo kyllä.” Hän selittää, ettei asettunut ehdolle toimitusjohtajaksi, koska se, mitä hän teki silloisessa työpaikassaan, tuntui paremmalta. ”Olin nähnyt mediaorganisaation johtamisen, enkä halunnut palata takaisin. En halunnut päivittäisjohtamiseen. Hallituksen puheenjohtajuus on strategista johtamista ja siinä pystyy keskittymään.”

Esittäytymistilaisuudessa Apunen myönsi, että on kritisoinut Yleä joskus perustellusti ja joskus vähän heikoimmin argumentein. Nyt hän vakuutteli seisovansa samalla puolella yleläisten kanssa, heiluteli Ylen kulkukorttia ja sanoi: ”Siitä on merkinä tämä ”kiltakääty”, että ollaan samalla puolella.”

Sanomien kantelu Yle Areenan rajoista tuli juuri samaan aikaan, kun Apunen aloitti puheenjohtajana. Oliko se sattumaa vai ei, siihen Apunen ei osaa vastata. ”Sitä pitää kysyä lasitalosta”, hän viittaa Sanomien suuntaan. Mutta aloitus oli hyppy suoraan syvään päätyyn. Medialiiton kantelu Ylen tekstisisällöistä on vielä käsitellyssä ja nyt

Matti Apunen sanoo, ettei hänen pidä puuttua pieniin asioihin, mutta suuriin asioihin hänen on tartuttava.

EU:n Komissio purkaa Sanomien kantelua.

Apunen ei ollut media-alalla tuntematon henkilö kuten hänen edeltäjänsä yliopistomies Thomas Wilhelmsson tai ennen häntä pestiä hoitanut vuorineuvos Kari Neilimo, joka oli toiminut SOK:n johtajana. Edellinen median piiristä tullut hallituksen puheenjohtaja löytyy viidentoista vuoden takaa, silloin tehtävää hoiti Hannu Olkinuora.

Matti Apunen tunnetaan median ammattilaisena, jolla on vahva ääni ja paljon mielipiteitä, eikä hän kaihdakaan mielipiteidensä esittämistä.

Apunen sanoo tulleen hyvin hoidettuun Yleen, jossa tekeminen otetaan vakavasti. Yle tavoittaa hyvin suomalaiset, ja luottamus yhtiöön on suuri.

Apusen töistä kolmasosan täyttää Yle, kolmasosan työelämäprofessorin toimi ja kolmasosan oma yrittäjyys. Hän kätilöi yritysten strategioita. Media-alalle hän ei tee töitä. Veikkausliigan puheenjohtajuuden hän jätti, koska se oli ristiriidassa nykyisen tehtävän kanssa.

Matti Apunen inhoaa mikromanageerausta. Hän sanoo, ettei hänen pidä puuttua pieniin asioihin, mutta isoihin hänen on tartuttava. Hän kuvailee olevansa kuin insinööri, joka on kiinnostunut järjestelmistä ja siitä, miten ylläpidetään tasapuolisuutta ja riippumattomuutta. ”Minun tehtäväni on katsoa, että yhtiö on iskukykyinen ja resurssit mitoitettu oikein.” Suhteessa kehen iskukykyinen? ”Aikaan. Me kilpailemme ihmisten ajankäytöstä. Kilpailemme siitä, että meiltä tulee tiedollisesti tai sosiaalisen pääoman muodossa palkitsevaa sisältöä. Nämä ovat ne kaksi asiaa, joita mediayhtiöt tuottavat. Meidän täytyy ymmärtää, mitä ihmiset tarvitsevat ja tuottaa sitä.”

"Hallituksen puheenjohtajana en halua henkilökohtaisesti näkyä. Perustehtäväni on tylsä. On katsottava, että yhtiölle asetetut velvoitteet tulevat hoidettua", toteaa Ylen hallituksen puheenjohtaja Matti Apunen.

ELOKUVAKRIITIKOSTA EKONOMISTIEN SISÄOPPILAITOKSEEN

Matti Apunen aloitti kulttuuritoimittajana. Hän istui kymmenen vuotta pimennetyissä saleissa ja alkoi miettiä, mitä tapahtuu niiden ulkopuolella. Elokuvakriitikon uralta työnsi pois myös periaatteellinen syy. "Aloin puhua alan äänellä. En tehnyt enää sitä, mitä toimittajana olisi pitänyt tehdä eli katsoa matkan päästä. Tapahtui sisäinen korruptio", Apunen toteaa ja jatkaa, että ei ole varmaan ainut toimittaja, jolle on näin käynyt.

Sitten hän nousi Imagen päätoimittajaksi. "Pyyntö oli niin erikoinen ja hauska, ettei siihen voinut kuin suostua. Kaipasin vaihtelua ja ajoitus oli oikea. Menin Helsinkiin ja hipsterit ajattelivat, että on ihan kauheaa, kun landelta tulee urpo, joka ei edes osaa pukeutua." Apusta pilkattiin, eikä mikään olisi voinut miellyttää häntä enempää. "Halusin ärsyttää ja onnistuinkin siinä."

Imagessa hänen oli tarkoitus olla pidempään kuin vuosi, mutta päätoimittaja Hannu Olkinuora sai houkuteltua takaisin Aamulehteen. Päälliköksi Aamulehteen palatessaan Matti Apunen kuvitteli, että on se "sama jätkä", joka lähti Imageen. Hänen huumorintajunsa ja tapansa tunnettiin. Hän ei ymmärtänyt, että hänen äänensä oli kovempi, eikä vanhoihin ystävyssuhteisiin voinut enää nojata. Hän ei ollut yksi muiden joukossa vaan heidän yläpuolellaan. "En ymmärtänyt, että siirryin täysin uuteen työhön. Olen sanonut perässä tuleville, että kun siirrytte esimiestehtäviin, valitsette uuden ammatin, ja säännöt kirjoitetaan uusiksi."

Aamulehdessä päätoimittajuuden alkuaikoina näkyi, millainen hikipinko hän oli. Kun ihmisillä oli uudistusten edessä epävarmuutta, Apusella oli kaikkeen valmiit vastaukset, ja hän oli itseensä tyytyväinen. Tuleeko hän toimimaan samoin Ylessä? Onko hallituksen puheenjohtajalla selvät vastaukset kaikkeen? "Olen oppivainen, jopa minä opin. Tajusin myöhemmin, että söin muiden hapen toiminnallani."

Kymmenen päätoimittajavuoden jälkeen Matti Apunen alkoi jälleen pohtia, mitä muuta voisi tehdä. Nyt kohdalle osui johtajuus Evassa. Moni ihmetteli, miksi hän jätti niin hienon työn. Hän vastasi, ettei päätoimittajuus ole kohtalo vaan työ muiden joukossa. "Olin noussut lattiatasolta päätoimittajaksi ja tikapuut loppuivat siihen. Minulla oli vielä työelämää jäljellä kaksikymmentä vuotta. Halusin oppia uutta ja valintani oli tämmöinen ekonomistien sisäoppilaitos", Apunen toteaa.

"Minun mottoni on maailman paras kysymys 'mistäs tiedät' ja tuon lauseen haluan hautakiveeni." Evassa tuota kysyttiin usein ja toimittaja Apunen joutui tuon tuostakin tarkentamaan ajatteluaan. Hän oli tottunut aikaisemmissa työpaikoissaan, että asioista selviää selittämällä, mutta ekonomisteille se ei riittänyt.

LAADUNVALVOJANA YLESSÄ

Hallituksen puheenjohtaja Matti Apunen katsoo, että hänen tehtävänsä on esittää kiusallisia kysymyksiä. Onko yhtiön suunta oikea? Tuotetaanko Ylessä oikeita asioita?

Apunen korostaa aina, ja kaikkialla laatua. "Laatu on minulle tärkeä ja se on yksi niistä keskusteluista, joita haluan käydä koko ajan ja olen jo käynytkin."

Miten laatu määritellään? "Olennaista on, mitä tuotetaan. Puhutteleeko sisältö kohderyhmäänsä, ja tavoitetaanko yleisö. Se ei ole helppoa, koska yleisö ei ole monoliittinen. Meillä jokaisella on hyvin erilaiset käsitykset siitä, millainen on hyvä draama tai ajankohtaisohjelma."

Kun Jouko Jokisesta tuli Ylen uutisten päätoimittaja, Apunen haastatteli häntä podcastissaan marraskuussa 2017. Hän tivasi laadusta: "Eikö olisi reilua ja avointa, että yleisö saisi tietää, mitä Yleisradio pitää laadukkaana journalismina? Milloin me saamme Yleisradioon läpinäkyvät uutis- ja ajankohtaistoiminnan tai ylipäätään yleisradio-toiminnan laadukriteerit, joita vasten voidaan mitata onnistuminen tai riippumattomuus. Niitä vasten voitaisiin sitten tehdä vuosittai-

nen arvio, menikö hyvin vai huonosti.”

Apunen penäsi avoimia laatukriteerejä ja niitä hän varmasti tulee vaatimaan hallituksen puheenjohtajana. Ylen johtoporras on saanut kyseliään esimiehen, joka tunnetaan vastauksia vaativasta tyylistään. Laadunvalvoja Apunen on vasta pääsemässä vauhtiin Ylessä.

YLE ALUEELLA

Ylen asemasta alueella on keskusteltu. Onko Yle markkinahäiriikkö, joka vaikuttaa maakuntalehtien liiketoimintaan? Apunen sanoo, ettei hän Aamulehden päätoimittajana tunnistanut tuota huolta, koska lehdeillä oli paljon laajemmat mahdollisuudet kuin Ylen alue-toimituksella. Hän sanoo ymmärtävänsä maakuntalehtien ahdingon, mutta se ei johdu Ylestä. Millainen rooli maakunnissa Ylellä tulisi olla? Pitäisikö sitä supistaa vai laajentaa?

”Yleisradiolla on velvoite olla läsnä alueella. Resurssit pitää mitoitaa niin, että siellä voidaan tehdä merkityksellistä ja järkevää journalismia, eikä vain välittää tiedotteita eteenpäin. Alueellisen palvelun ylläpitäminen on iso ja raskas juttu. Yksityinen yritys, kuten Helsingin Sanomat, voi vetää aluetoimittajan pois omalla päätöksellään ja supistaa alueverkkoa, niin kuin on tehnytkin. Yleisradio ei voi tehdä sitä samaa, eikä sen pidä tehdä sitä. Jos yksityisen maakunnallisen median rooli heikkenee, niin vastaus siihen ei ole, että me heikennämme Ylen roolia siellä.”

RIITTÄVÄTKÖ RAHAT?

Ylen verotuksella saama rahoitus on noin 500 miljoonaa euroa. Perussuomalaisten suunnasta on heitetty, että rahoitusta pitäisi leikata. Mutta onko 500 miljoonaa euroa riittävä raha Ylen toiminnan pyörittämiseen?

”Täytyy ajatella, mitä Yleisradiolta odotetaan ja mitä laki siltä vaatii. Jos me teemme kaikki ne asiat, joita pitäisi tehdä, niin ei tällä summalla pärjätä. Meidän täytyy saada jonkinlainen korotus, koska joudumme tekemään teknologisia uudistuksia. On asioita, jotka muuttuvat Yleisradiosta riippumatta, kuten erilaiset esitysoikeudet, esimerkiksi urheilu-oikeudet. Mitä urheilun esittäminen maksaa, ei ole meidän käsissämme.”

Jos rahoitus laskisi, onko ainoa tapa selvittää vähentämällä henkilöstöä? ”Ei ainoa, mutta se on ylivoimaisesti suurin kuluerä. Silloin on itsestään selvää, että sellainen isompi leikkaus tulisi kohdistumaan laajamittaisesti henkilöstöön, koska sen osuus tästä kokonaisuudesta on niin suuri”, Apunen selittää.

Evan johtaja Matti Apunen kysyi vastavalitulta Ylen uutisten päätoimittajalta Jouko Jokiselta: ”Mitä ajattelet Ylen rahoituksesta ja sen vaikutuksesta itsenäisyyteen. Onko itsenäisyys edes mahdollista nykyisellä rahoitusmallilla, kun eduskunta on ottanut teidät suorastaan käsiohjaukseen?” Jokinen vastasi, ettei rahoitus näy arkisessa työssä. Hän ei myöskään pitänyt veroratkaisusta, mutta lupamaksujärjestelmä oli kuitenkin tullut tiensä päähän.

Apusta hiersi poliitikkojen ja Ylen suhde. Tuolloin hänellä oli jyrkkä mielipide poliitikkojen roolista ja hän sanoi, että poliitikkojen pitäisi pysyä mahdollisimman kaukana Ylestä. ”Hallituksen pitäisi ottaa rooli, joka normaalisti yrityksessä hallituksella on ja sille todella kuuluu. Poliitikot kiittivät minua tästä ystävällisestä neuvosta ja ilmoittivat, että tästä lähtien Yleisradion hallintoneuvosto vastaa strategiasta. Tämä on kreiseintä, mitä olen kuullut pitkään aikaan.” Nyt kun Apuselta kysyy poliitikkojen ja hallintoneuvoston roolista, hän on diplomaattisen vaisu. Hallintoneuvosto on hänen esimiehensä.

AY TOIMINTA

Matti Apunen tunnetaan siitä, että suhtautuu nihkeästi ay-toimintaan. Miksi? ”Ei voi sanoa, että suhtautuisin nihkeästi. Minusta ammattiyhdistysliikettä tarvitaan. Kyse on siitä, minkä roolin se itselleen ottaa. Olen edellisessä elämässäni nähnyt hyviä ja huonoja pääluottamusmiehiä. Ne, jotka olivat hyviä, joilla oli särmää, jotka pystyivät tekemään ratkaisuja ja joiden kanssa sopimus piti, sellainen yhteistyö oli tosi arvokasta. Työnantajan edustajana johdonmukaisuus on tärkeää, mutta ymmärrän, että politiikka on aina poliittikaa. Ammattiyhdistyksen perimmäinen tarkoitus on kasvattaa luottamusta työnantajan ja työntekijöiden välillä. Työpaikan asiat pitäisi pystyä käsittelemään ensisijaisesti työpaikalla.”

MILLAiset JÄLJET JÄÄVÄT?

Matti Apunen korjaa muutaman kerran haastattelun aikana, ettei hän tee yksin mitään, vaan ”me teemme yhdessä”. Kun Matti Apunen jättää hallituksen puheenjohtajuuden, millainen Yle on silloin? ”Sehän riippuu siitä, kuinka kauan Yle kestää minua. Jos istun maksimikaudet, tuskin näemme kovin erilaista Yleä, mutta ympäristö on muuttunut viiden viime vuoden aikana dramaattisesti. Meille tulee koko ajan markkinoille uusia suoratoistopalveluita. Lähes kaikki uusi on globaalia, ylikansallista tarjontaa. Siinä kohtaa Ylessä pitää kysyä, mikä on vastaus tähän kilpailuun ja mitä kannattaa tehdä kilpailtaessa monikansallisten alustajattien kanssa samoista resursseista ja tekijöistä. Meillä ei ole määrättömästi ammattilaisia tekemään draaman kaikkia osa-alueita. Jos tämä menee palkkakilpailuksi, vaikeuksia tulee.”

”Kun puhumme sisällöntuotannoista, oli kyse draamasta, viihteestä tai lastenohjelmista meillä vallitsee huutava pula hyvistä käsikirjoituksista. Aikanaan leffakriittikkona pidin elokuvaa ohjaajan taiteena. Nyt olen alkanut ajatella eri tavalla. Jos on keskinkertainen käsikirjoitus, niin nerokaan ei pysty rakentamaan sen päälle fantastista teosta. Audiovisuaalinen taide on enemmän käsikirjoituksen taidetta kuin ymmärsinkään”, Apunen toteaa ja vakuuttaa, että hän haluaa parantaa sen laatua. Hänen mukaansa kansainvälisten menestystuotantojen salaisuus on hyvissä käsikirjoituksissa. Ylen täytyy vastata kilpailuun ja kiinnittää tähän huomiota. Käsikirjoituskulttuuria ei paranneta yhdessä yössä, mutta toivotavasti saamme nähdä, että käsikirjoittamiseen panostetaan, oli ohjelmatyyppi mikä hyvänsä.

Millaisia haaveita sinulla on Ylen hallituksen puheenjohtajana, mitä ehdottomasti haluaisit tehdä? ”Hallituksen puheenjohtajana en halua henkilökohtaisesti näkyä. Ei ole asioille eduksi, että hallituksen puheenjohtaja kajoaa yksittäisiin ohjelmasisältöihin. Perustehtäväni on tylsä. Se on, että yhtiölle asetetut velvoitteet tulevat hoidettua. Mitä tyytyväisempiä ihmiset ovat, sen paremmin olen tehtäväni hoitanut”, kuvailee puoli vuotta Ylen hallitusta luotsannut Matti Apunen.

teksti: Anna-Liisa Haavikko

kuvat: Seppo Sarkkinen

Matti Apunen - kvalitetsövervakare på Yle

“Om man vill jobba i mediebranschen, men ändå tackade nej till ett sådant här uppdrag, borde man inte vara i mediebranschen”, sade Yles styrelseordförande Matti Apunen då han i början av juni presenterade sig för firmans personal. Apunen är känd för att ha tackat nej till en hel del ledande poster inom mediebranschen. Nu sade han ja.

Fick han då frågan om att bli Yles vd? En lång paus följer frågan. Så, ja eller nej?
“Nå ja, jodå.”

Vd-frågan fick ett nej eftersom det kändes som att han redan sett hur det är att leda det dagliga arbetet i en medieorganisation. Men nu är Apunen i huset. “Att vara styrelseordförande är strategiskt ledarskap, och det är möjligt att koncentrera sig”. Under presentationstillfället erkände Apunen att han kritiserat Yle, ibland berättigt och ibland med lite svagare argument. Nu bedyrade han att han står på samma sida med Yles medarbetare. Jobbet började med ens: ungefär samtidigt som Apunen inledde sitt arbete som styrelseordförande kom Sanomats klagan om att begränsa Yle Arenan. Medieförbundets klagan över Yles textinne-

håll är under behandling, och nu går EU-kommissionen igenom Sanomats klagan.

I motsats till sina föregångare på styrelseordförandeposten var Apunen inte okänd inom mediebranschen. Han började som filmkritiker och avancerade sedan till chefredaktör för tidningen Image, sedan ledde han Aamulehti i egenskap av chefredaktör och kom sedan att gå över till Näringslivets Delegation Eva. Matti Apunen är känd som ett medieproffs med stark röst och många åsikter, och han skyr heller inte att framföra dem.

Apunen säger sig komma till ett välskött Yle där det egna arbetet tas på allvar. Yle når finländarna väl och tilliten till firman är hög. Han avskyr att lägga sig i småsaker och tänker fokusera på de stora linjerna. “Min uppgift är att se till att firman är slagkraftig och har rätt dimensionerade resurser.”

Slagkraftig i förhållande till vem? “Tiden. Vi tävlar om människors tidsanvändning samt om människors uppfattning att vi erbjuder meningsfullt innehåll i form av information eller socialt kapital. Det här är de två saker som medieföretag producerar. Vi måste förstå vad människor behöver, och producera det.”

KVALITETSVÄKTARE OCH KRITIKER PÅ YLE

Matti Apunen anser att han som styrelseordförande har som uppdrag att ställa jobbiga frågor. Är firman på väg åt rätt håll, och gör vi rätt saker på Yle. Kvalitet är något som Apunen håller framme, alltid och överallt. "Kvalitet är viktigt för mig, det är en diskussion jag vill föra hela tiden, och det har jag också redan gjort." Det som är relevant är hur kvalitet produceras, om innehållet tilltalar sin målgrupp och om man når denna målgrupp, menar han. "Det är inte enkelt, då publiken inte är någon monolit. Alla har vi olika uppfattningar om vad som är ett bra drama eller aktualitetsprogram".

Då Jouko Jokinen blev chefredaktör för Yles nyhetsredaktion intervjuade Apunen honom i sin podcast för Näringslivets Delegation Eva i november 2017. Jokinen fick kniviga frågor om kvalitet och Apunen avkrävde honom på genomskinliga kvalitetskriterier både för Yles nyhets- och aktualitetsverksamhet samt för public service-verksamheten över lag.

Förhållandet mellan politikerna och Yle har tärt på Apunen. Som direktör på Eva hade han en skarp åsikt om politikernas roll, och sade att de borde hålla sig så långt borta från Yle som möjligt. "Regeringen borde ha den roll som styrelser normalt har i företag, och som den verkligen ska ha. Politikerna tackade mig för det vänliga rådet och meddelade att från och med nu ansvarar Yles förvaltningsråd för strategin. Det här är det knäppaste jag hört på länge" sade Apunen då. När man nu frågar Apunen om politikernas och förvaltningsrådets roll tar han en diplomatisk linje. Förvaltningsrådet är hans närmsta chef.

YLE I REGIONERNA

Något som diskuterats mycket är Yles position i regionerna. Är Yle en marknadsstörare som påverkar regiontidningarnas affärsverksamhet? Det anser inte Apunen, inte ens med sin erfarenhet som chefredaktör för Aamulehti. Yle har ett ansvar att vara närvarande i regionerna och kan inte minska eller flytta på resurser på samma sätt som en privatägad tidning kan. "Resurserna bör fördelas så

att man kan göra meningsfull och vettig journalistik där, inte bara vidarebefordra pressmeddelanden. Om en privat regiontidnings roll försvagas är svaret inte att vi i motsvarande grad ska försvara Yles roll i den regionen".

RÄCKER PENGARNA TILL?

Yles årliga skatteintäkter är cirka 500 miljoner euro. Från sannfinländarhåll har man menat att finansieringen borde minska. Är summan tillräcklig för att få Yles verksamhet att gå runt? För Apunen ligger svaret i vad som förväntas av Yle samt vad lagen kräver. Ifall Yle gjorde allt som borde göras räcker pengarna inte till. En kompensation för teknologiska satsningar behövs, anser Apunen. Dessutom har Yle inte kontroll över visningsrätter, exempelvis vad det kostar att visa sport.

Om finansieringen minskade, är personalminskning då det enda sättet att klara av en sådan situation? "Inte det enda, men det är vår överläggset största utgift. Då är det självklart att en större nedskärning skulle påverka personalen på bred front, då dess andel av helheten är så stor", förklarar Apunen.

Hurdant blir avtrycket?

Då Matti Apunen någon dag lämnar styrelseordförandeposten, hurdant är Yle då?

"Det beror ju alldeles på hur länge Yle står ut med mig. Sitter jag maxperioden tror jag inte vi ser ett väldigt annorlunda Yle, men miljön omkring oss har ändrats dramatiskt under de fem senaste åren" säger han och pratar om ständigt nya, globala streamingtjänster på marknaden. Då får Yle fråga sig vad som lönar sig att göra - ska man tävla om proffs och löner eller inte? Går man in för det kan det bli svårt. Angående framtiden vill Apunen speciellt se en satsning på audiovisuellt manusförfattande och internationellt gångbara produktioner.

Hurdana är då Matti Apunens drömmar som ordförande för Yles styrelse?

"Att vara styrelseordförande är ett uppdrag jag inte vill ha personlig synlighet för. Det hjälper inte om styrelseordförande tar ställning till exempel i innehållsfrågor. Mitt grunduppdrag är trist. Det är att se till att de förpliktelser som företaget har blir uppfyllda. Ju nöjdare folk är, desto bättre har jag skött mitt uppdrag", beskriver Matti Apunen efter ett halvår som kapten för Yles styrelse.

Som styrelseordförande kommer Apunen att upprepa sitt krav på kvalitet. Yles ledning har fått en förman som ställer frågor, och som är känd för sin ansvarsutkrävande stil. Kvalitetsövervakaren Apunen har bara börjat på Yle.

Översättning och bearbetning av **Eva Pursiainen**

bilder: **Seppo Sarkkinen**

RTTL kutsui kunniajäsenikseen ansioituneita ay-toimijoita juhlavissa puitteissa Finlandia-talon 60-vuotisjuhlassa 12.11.

Tunnelma oli juhlava 350 jäsenen todistaessa tätä seremoniaa - se oli hieno hetki. Onnittelut kaikille kunniajäsenyydestä.

ARTO NIEMINEN

“Artsi” aloitti Ay-uransa jo 1995 Radiouutisten luottamusmiehenä. Siitä ura urkeni SJL:n hallituksen jäseneksi ja 2006 – 2014 SJL:n hallituksen puheenjohtajaksi. Hänelle on ominaista syvä perehtyneisyys aina kuhunkin tehtävään tai neuvotteluun. Hänen osaamisensa ja neuvottelutaitonsa ovat olleet ensiarvoisen tärkeitä edunvalvonnan vaativimmissa tehtävissä. Hän on ollut henkilöstön edustajana Ylen hallituksessa vuodesta 2016 alkaen. Tärkeintä hänelle on ollut jäseniä hyödyttävien ratkaisujen löytäminen.

TARJA HAKULINEN

MTV:stä jo eläkkeelle jäänyt taloustoimittaja ja –uutisankkuri toimi aktiivisesti useita vuosia jäsenten hyväksi MOT:ssa ja RTTL:ssä. Hän oli vahvasti tukemassa kollegoita tiukoissa paikoissa. RTTL:n 1. varapuheenjohtajana hän oli kahden kauden ajan ja MTV:n vahvaa työehtosopimusta hän oli neuvottelemassa vuosina 2009–2011. Huumorintajuinen Hakulinen muistetaan kollegiaalisuudestaan ja erinomaisista puhehyteyksistään työnantajaan.

ANNELI SALMIVAARA

RTTL:n pirteä, aktiivinen ja aina avulias Anneli jäi eläkkeelle lokakuussa 2021 oltuaan vuodesta 2017 alkaen RTTL:n toiminnanjohtaja. Monet jäsenten yhteiset tapahtumat ovat syntyneet hänen luovuutensa ja innostuksensa pohjalta. Hän on toiminut vuodesta 1995 alkaen useissa vastuullisissa järjestötehtävissä. Oman yhdistyksensä MOT:n puheenjohtajuuden lisäksi hän on ollut mm. RTTL:n varapuheenjohtaja, SJL:n hallituksen jäsen ja liittovaltuutettu. Salmivaara on ollut aktiivinen myös SJL:n valiokunnissa, joista pisimpään kansainvälisessä valiokunnassa.

SEPPO PUTTONEN

Arvostettu ja palkittu kulttuuri- ja kirjallisuustoimittaja on toiminut ansiokkaasti ay-saralla. Hän on ollut jäsenenä liittovaltuustossa. Työehtoasioihin hän on vaikuttanut YOT:n tes-neuvottelukunnan jäsenenä. Hän on ollut neuvottelemassa myös freelancereiden edunvalvonnasta Yhtyneet-sopimuksen neuvottelukunnassa. Seppo ei päässyt Finlandia-talon juhlaan, mutta lähetti tervehdyksensä ja kiitoksensa juhlaväelle.

PEKKA NIEMIAHO

Pekka toimi uutistoimittajana MTV:ssä 1980-luvulta vuoteen 2015. Hän oli aktiivinen ay-toiminnassa monilla tavoin ja mm. SJL:n hallituksen jäsen. MTV:n luottamusmiehenä hän toimi toistakymmentä vuotta aina 2000-luvun alkuvuosien asti. Pekka oli ay-työssään erittäin tunnollinen ja tiukka jäsenten puolustaja.

Teksti **Irmeli Heliö**

kuvat: **Seppo Sarkkinen**

Paikalle, kunnianosoitustaan vastaanottamaan pääsivät Anneli Salmivaara, Arto ”Artsi” Nieminen ja Tarja Hakulinen. Seppo Puttonen ja Pekka Niemiaho olivat estyneitä.

Leena Tamlanderin idearikasta ja uupumatonta työtä Vanhojen Kettujen pitkäaikaisena puheenjohtajana kunnioitettiin liiton Kultaisella kunniamerkillä.

Afganistanin romahdus Median ja journalistien ahdinko

Sen jälkeen, kun talebanit viime kesän aikana kaupunki kaupungilta valtasivat Afganistanin, toimittajia on estetty tekemästä työtään, heitä on pahoinpidelty, pidätetty, kidutettu ja tapettu.

Tiedotusvälineitä on lakkautettu tai niiden toimintaa on rajoitettu. Talebanin 11 medialle asettamaa sääntöä kieltävät muun muassa islamin vastaisen uutisoinnin.

Monet vainotut toimittajat ovat jättäneet kotinsa ja piileskelevät sukulaisten tai jonkun ystävän luona. Muutamat ovat päässeet pakenemaan maasta. Myös Suomeen on ohi virallisten listojen tuota ainakin kaksi toimittajaa perheineen.

Jos toimittaja on ollut töissä hallituksen mediassa, tehnyt keikkaa ulkomaalaisille, ja on lisäksi nainen ja hazara, hänellä on talebanien näkökulmasta neljä raskauttavaa rikosta tunnollaan. Yksikin edellä mainituista seikoista riittää siihen, että toimittaja joutuu pelkäämään henkensä puolesta.

Afganistanin median ahdinko on koskettanut minua rajulla tavalla. Menin maahan ensimmäisen kerran Naistoimittajat ry:n The Learning Together –hankkeen vapaaehtoisena kouluttajana. Järjestimme ulkoministeriön tuella kaksi kertaa vuodessa viikon parin koulutuksia paikallisille naistoimittajille yhdeksän vuoden ajan 2009-2017; senkin jälkeen olen ollut mukana järjestämässä verkkokoulutuksia.

Vuosina 2011-2014 kuvasin maassa myös dokumenttielokuvaa Marzia, ystäväni. Nyt elokuvani on Yleisradiolla näyttökielossa, jottei tieto siitä kiirisi Talebanille ja siten vahingoittaisi elokuvassa esiintyviä ihmisiä.

Kun talebanit etenivät Afganistanissa, monet entiset koulutettamme alkoivat ottaa yhteyttä. He olivat peloissaan. Naistoimittajat jäivät kotiin, kokonaisia mediataloja suljettiin, naisten omia radio-asemia suljettiin tai niihin tuli miehiä tekemään ohjelmaa. Myös elokuvani päähenkilö ja elokuvani fikseri Kabulissa pelkäsivät.

KANSAINVÄLISEN YHTEISÖN JA SUOMEN VASTUU

Heinäkuussa sovin Kansan Uutisten kanssa, että kirjoitan heille artikkelin Afganistanin tilanteesta nimenomaan naisten näkökulmasta. Halusin myös käsitellä kansainvälisen yhteisön vastuuta tilanteessa, jossa talebanien tiedettiin kohdistavan erityisiä kosto-toimia ulkomaalaisten kanssa toimineisiin afgaaneihin.

Tein erillisen jutun Suomen suhtautumisesta niihin afgaaneihin, jotka ovat työskennelleet Suomelle tai suomalaisille. Pressitilaisuudessa 13.8. ulkoministeri Pekka Haavisto kertoi valtioneuvoston ylimääräisessä istunnossa tehdystä 130 hengen suojelupäätöksestä. Jatkuva oleskelulupa myönnettiin Suomen, EU:n tai NATOn palveluksessa olleille afgaanille ja heidän perheenjäsenelleen.

Samassa yhteydessä hän vahvisti, että kansalaisjärjestöille tai medialle työskennelleet eivät ole mukana niiden ihmisten joukossa, joista oli tehty päätös.

Myöhemmin avustettavien joukkoa kasvatettiin ja lopulta elokuun evakuoinnin aikana Suomeen tuotiin 420 henkilöä.

Suhtautuminen toimittajiin eri maissa

Peräsin Suomen ulkoministeriön suhtautumista toimittajiin, koska monissa muissa maissa heidän tilanteeseensa oli jo otettu kantaa.

Yhdysvalloissa kaikki tärkeimmät mediat – 24 allekirjoittajaa The New York Timesista CNN:ään – vetosivat kongressiin ja Joe Bidenin hallintoon afganistanilaisten toimittajien ja avustajiensa puolesta.

Vetoomus tuotti myös tulosta, sillä Yhdysvaltain ulkoministeriö lupasi pakolaisstatuksen myös mediassa ja kansalaisjärjestöissä työskennelleille.

Myös saksalainen media julkaisi avoimen kirjeen, jossa se vetosi poliitikoihin ja vaatii heitä auttaneiden afganitoimittajien pelastamista.

SUOMESSA MEDIA EI JULKAISSUT MITÄÄN VASTAAVAA KANNANOTTOA.

Kaiken kaikkiaan monet maat reagoivat luvaten apua myös toimittajille. Ranska lupasi evakuoida toimittajia, taiteilijoita ja kansalaisaktivisteja riippumatta siitä, oliko heillä siteitä Ranskaan.

Kanada puolestaan päätti, että Kanadaa auttaneiden afgaanien tukea jatketaan ja lisäksi aloitetaan erityinen 20 000 hengen avustusohjelma, jossa keskitytään haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kuten naisjohtajiin, ihmisoikeuksien puolustajiin, toimittajiin, uskonnollisiin vähemmistöihin, LGBTI-henkilöihin ja aiemmin sijoitettujen tulkkien perheenjäseniin. Myöhemmin avustettavien joukkoa on kasvatettu 40 000 henkeen – afgaanien on tosin matkustettava johonkin naapurimaahan voidakseen hakea avun piiriin. Toistaiseksi rajat naapurimaihin ovat pysyneet pääsääntöisesti kiinni.

Suomessa naistoimittajia kouluttanut The Learning Together -verkosto sai ulkoministeriöltä luvan, että ne kurssilaisistamme, jotka oli koulutettu kouluttajiksi ja jotka olivat siksi saaneet palkkaa Suomen kehitysyhteistyörahoista, saattoivat lähettää tiedot itseltään suoraan Suomen ulkoministeriölle. Heitä ei kuitenkaan luvattu avustaa, ellei asiasta tehdä uutta päätöstä.

Evakuointien aikana onnistuivat auttamaan yhtä tuntemaani toimittajaa pääsemään Suomeen. Muutamat muut tutuistani pääsivät muiden kontaktiensa ansiosta muihin maihin: yksi Ranskaan, yksi Kanadaan, yksi Espanjaan.

Yhdellekään kouluttajaksi kouluttamallemme naistoimittajalle ei toistaiseksi ole myönnetty pääsyä Suomeen.

KABULIN MENETYS

Monet uskoivat lähes viimeiseen asti, että Kabul kestää, Kabul taistelee. Näin ei käynyt. Takana oli läpimätiä ja korruptoitunutta hallintoa ja armeijaa, jota kiellettiin taistelemasta. Presidentti Ashraf

Ghani ja korkeat hallinnon virkamiehet pakenivat sunnuntaina 15. elokuuta ja iltaan mennessä talebanliike juhli voittoa. Ghanista tuli afganistanilaisten halveksima petturi, joka hylkäsi kansansa talebanien käsiin.

Afganistanissa yllättävää tilannetta osattiin ennakoida jo edellisenä päivänä. Esimerkiksi elokuvani päähenkilö meni työpaikalleen, mutta hänelle kerrottiin, että on parempi palata kotiin. Hänen pomonsa oli sanonut, että hänet kutsuttaisiin takaisin töihin tilanteen rauhoittuttua.

Elokuvani fikseri puolestaan ei ehtinyt lauantaina mennä edes työpaikalleen, kun hänelle oli soitettu, että paikan pomo oli paennut ja mediatalon ovet oli sillä erää laitettu kiinni.

Sunnuntaina oli selvää, että kaikki oli muuttunut. Moni oli menettänyt työnsä. Varsinkin naisia kehoitettiin pysymään kotona.

MIELENOSOITUKSIA JA VETOOMUKSIA

Vähitellen kuitenkin myös vastarinta heräsi. Eri puolilla nähtiin mielenosoituksia, jotka usein olivat naisten järjestämiä. Naiset vaativat oikeutta tehdä työtä.

Pian Taleban vaimensi mielenosoitukset. Toimittajia ja kansalaisaktivisteja otettiin kiinni ja pahoinpideltiin.

Samaan aikaan evakuoinnit olivat alkaneet. Ne, jotka olivat tehneet töitä ulkomaalaisten kanssa, pyrkivät ulos maasta, koska olivat tehneet töitä ulkomaalaisten kanssa. Toimittajat ja taiteilijat pyrkivät ulos maasta, koska olivat tehneet työtään. Kansalaisaktivistit pyrkivät ulos maasta, koska olivat puolustaneet sananvapautta ja ihmisoikeuksia. Kukaan ei tuntunut haluavan jäädä maahan.

Suomen Journalistiliiton kansainvälisistä asioista vastannut Juha Rekola välitti ohjeet kirjoittava avunpyyntöviesti CPJ:lle (Committee Protect to Journalists). Kirjoitin viestejä noin parinkymmenen toimittajan apuna. Suomen Journalistiliitto keräsi myös tiedot ja lähetti ne edelleen Kansainväliselle Journalistiliitolle IFJ:lle. Jossain vaiheessa CPJ:llä ja IFJ:llä oli tiedot jo 2600 toimittajasta.

Elokuun evakuoinneissa Suomeen pääsi ainakin kaksi toimittajaperhettä. Journalistiliitto on tarjonnut heille asunon siihen asti, että oleskelulupa saadaan. Monet journalistiliiton jäsenet ovat lahjoittaneet mm. huonekaluja asuntoihin. Sohvaa kanssani ovat kantamassa journalistiliiton talouspäällikkö Sirpa Hannula ja mieheni Tomi Snellman.

ELÄMÄÄ TALEBANIN AFGANISTANISSA

Kun Taleban evakuointien loputtua julkisti Afganistanin hallituksen, oli viimeistään selvää, että Afganistan oli rikollisten, murhaajien ja etsintäkuulutettujen terroristien johtama maa.

Tällä hetkellä en itse tunne enää ketään toimittajaa, joka jatkaisi työtään. Sen sijaan tunnen muutamia, jotka ovat joutuneet jättämään kotinsa talebanien kosta pelätessään. Esimerkiksi maakunnista Kabuliin paenneet naistoimittajat majailevat kuka hylätyssä turvatalossa, kuka sukulaisten nurkissa.

Nasratullah taas on shiamedialle työskennellyt TV-kuvaaja, joka hakattiin, kun hän oli kuvaamassa raporttia lentokentän tilanteesta. Enää hän ei mene töihin, mutta talebanit ovat tulleet hänen kotiinsa kahdesti tekemään kotietsintää, toisella kertaa yöllä. Nasratullah pelkää, mutta on jäänyt kotiin äitinsä ja siskonsa turvaksi.

Nasrin puolestaan pakeni perheineen maaseudulle sen jälkeen, kun talebanit olivat tulleet useita kertoja heidän kotiinsa ja neljännellä kerralla pahoinpidelleet Naton joukoille työskennelleen aviomiehen ja lyöneet Nasrinia, joka on toimittaja ja kansalaisoikeusaktivisti.

Kaikki pelkäävät. Taloudellinen tilanne on katastrofaalinen; kun ei ole työtä, ei ole myöskään palkkaa. Ja vaikka olisi työtä, media ei ehkä kykene maksamaan palkkoja, koska mainostulot ovat romhaneet.

Itsemurhauskut Afganistanissa jatkuvat entiseen malliin. Ensimmäinen isku elokuussa lentokentän porteilla, sitten iskut shiimoskeijoihin Kunduzissa ja Kandaharissa. Ja ennen kuin tämä lehti on mennyt painoon, on todennäköisesti ehtinyt tapahtua lisää iskuja.

Isiksen Afganistan-haara Isis-K on ilmoittautunut kaikkien näiden iskujen tekijäksi, niin kuin se ilmoittautui jo lukuisten karmeiden itsemurhauskujen tekijäksi ennen Afganistanin romahtamista.

Taleban on ilmoittanut tutkivansa iskuja ja saattavansa syylliset vastuuseen teoistaan. Talebanit ovat kuitenkin aina vainonneet ja surmanneet islamin shiioja, joista suurin kuuluu hazardoiden etniseen ryhmään. Monet tuntevani afganistanilaiset uskovatkin,

että Taleban yksinkertaisesti antaa Isis-K:n tehdä likaisen työn. – Kyse on samankaltaisesta sumutuksesta kuin naisten oikeuksien kohdalla. Pitkään uskoteltiin, että naiset saivat opiskella ja käydä töissä, mutta nyt kaikki nämä puheet ovat osoittautuneet suurelta osin katteettomiksi lupauksiksi.

MITÄ TAPAHTUU SANANVAPAUDELLE?

Kuten IFJ on todennut, tiedotusvälineet kohtasivat haasteita myös Afganistanin aiempien hallintojen aikana, myös entisen presidentin Ashraf Ghanin hallituksen aikana, jota kritisoitiin avoimuuden puutteesta ja vihamielisestä suhtautumisesta tiedotusvälineisiin.

Afganistanin lehdistönvapausluokitus oli kuitenkin korkeampi kuin Turkin, Pakistanin, Iranin, Intian, Tadžikistanin, Uzbekistanin ja Turkmenistanin.

Valtauksen jälkeen tiedotusvälineitä on painostettu ja toimittajia pahoinpidelty. Taleban on julkistanut 11-kohtaisen säännösten medialle. Säännöissä kielletään "islamin vastaiset", "kansallisia henkilöitä loukkaavat" tai "yksityisyyttä loukkaavat" jutut. Käytännössä media on Talebanin kontrollissa.

MITÄ TAPAHTUU VAINOTUIILLE?

Kun toimittajat pyytävät minulta apua, jotta he voisivat lähteä Afganistanista, voin vain vastata, että me aktiivit Suomessa yrittämme vaikuttaa poliittisiin päättäjiin, jotta he päättäisivät auttaa afgaaneja.

Esimerkiksi Amnesty International on esittänyt, että Suomen täytyisi luoda hätätilasta johtuvat joustavammat tavat myöntää viisumeita avuntarvitsijoille. Suunnitelmissa olevat kiertävät konsulaatit Pakistanissa eivät pysty auttamaan vielä pitkään aikaan.

Jokin aika sitten todistimme tapausta, joka osoittaa, että matkustusasiakirjoja pystytään loihtimaan lähes tyhjistä. Näin tapahtui, kun Afganistanin kansallisen musiikki-instituutin opiskelijoita ja opettajia perheineen tuotiin Kabulistasta ensin Qatarin ja sieltä edelleen Portugaliin.

Jos Portugal pystyy ottamaan muusikoita, luulisi, että Suomi pystyy ottamaan toimittajia. Tämän hetkisen linjauksen mukaan näin ei kuitenkaan ole.

Afganistan näkyi tämän vuotisen Refugee Film Festivalin ohjelmistossa.

Kuva: Valmistaudun yhdessä festivaalijohtaja Anna Korhosen kanssa Sahraa Karimin elokuvan, "Hava, Maryam, Ayesha" jälkeiseen keskusteluun Afganistanin naisten tilanteesta. Kuvassa oik. tapahtuman tulkki Rahim Alizada.

Suomi esiintyy mielellään ihmisoikeuksien ja sananvapauden puolustajana, ja vastikään meillä iloittiin valinnasta YK:n ihmisoikeusneuvoston jäseneksi. Suhteessa afganistanilaisiin toimittajiin Suomen linja on kuitenkin ollut tyyli.

AFGANISTANILAISIA EI SAA JÄTTÄÄ YKSIN

Tunnen kaksi afganistanilaista toimittajaperhettä, jotka pääsivät evakuintien mukana Suomeen. Suomen journalistiliitto on tukenut perheitä tarjoamalla asunnon ja muita elämän rakennuspuita, ja useat liiton jäsenet ovat osallistuneet auttamiseen. Tiedetoimittajat on tukenut lahjakorteilla Suomeen tulleita afgaaneja. – Journalistiliiton ja kollegoiden apu on ollut upeaa!

Monet järjestöt jatkavat edelleen työtä saadakseen vaarassa olevia afgaaneja eri maiden evakuintilistoille. Tässä joukossa ovat mm. toimittajat, taiteilijat ja kansalaisaktivistit. Toivon yhä, että myös Suomi liittyy niiden maiden joukkoon, jotka auttavat näitä ihmisiä pois Talibanin hallitsemasta Afganistanista.

Emme kuitenkaan saa kaikkia toimittajia ulos maasta; ja on niitäkin, jotka eivät esimerkiksi perhesyistä halua lähteä. Kansainvälinen politiikka pyrkii avustusrahojen avulla painostamaan Talebania kunnioittamaan ihmisoikeuksia, jotta maahan jääneet voisivat jatkaa työtään.

Samaan aikaan me The Learning Together -ryhmän kouluttajat olemme saaneet tukea Journalistisen kulttuurin edistämissäätiöltä maassa olevien naistoimittajien auttamiseksi. Apurahan ansiosta voimme maksaa asiallisen korvauksen töistä, joita naistoimittajat meille lähettävät. Suomen journalistiliiton avulla haemme tälle toiminnalle tukea myös Suomen ulkoministeriöltä. Voimme siis ainakin jonkin aikaa työllistää muutamia, jotka eivät toiveestaan huolimatta ole päässeet lähtemään maasta.

Afganistan tarvitsee myös apua selviytyäkseen humanitaarisesta kriisistä. Jo nyt monilla ihmisillä ei ole varaa ruokaan tai asuntojen lämmittämiseen. Sisäisiä pakolaisia asuu yhä telttaleireissä. Kansainvälisten avustusjärjestöjen kautta apua voi toimittaa tarvitseville.

Kirsi Mattila

kuvat: **Seppo Sarkkinen**

Jonkun pitää puhua totta

- RIIPPUMATON MEDIA HOITAA SEN HOMMAN

Harva luottaa kotikutoiseen sähköasentajaan, mutta varsin moni luottaa somesaarnaajiin. Kiivas oman totuuden paukutus ja salaliittojutut eivät uppoa kaikkiin. Heillekin pitää tarjota jotain - esim. luotettavaa tietoa maailman tapahtumista.

Tahallinen vääristely ja propaganda sopivat huonosti keskustelun aloitukseen, mutta netissä niitä ei voi välttää. Huijareita ja trolleja on vaikea vaientaa, joten raivo riehuu somessa kuin sodassa. Viiveellä, mutta kuitenkin, saatiin edes yksi räyhääjistä, Trumpin Tomppa, pois pelistä.

TÄYDELLISEN TIETÄMÄTTÖMYYDEN SUOMA VARMUUS KUULUU - JA KOVAA (KUULUUKIN)

Järjetönkin ideologia nostaa helposti myrskyn puolesta tai vastaa kuplassa A ja sen vastakkaisessa kuplassa B raivotaan justinsa päinvastoin samasta asiasta. Luultavasti missään kuplassa ei ole ketään asiaan perehtynyttä, jolla olisi perusteita väitteilleen. Oman elämänsä somereportteri/somasaarnaja sulkee korvat kritiikiltä ja jatkaa. Noloa, kun ihminen ei itse ymmärrä, että ei ymmärrä po. asiaa.

Asiasta jotain tietävät oppivat pian, että jos räyhähenkiä yrittää rauhoitella ja puhua asiaa, niin saa molemmat puolet silmilleen, ja sit ei kellään oo kivaa. Pahimmillaan asiantuntijoita solvataan ja uhkaillaan hengenlähdöllä. Tyylistä tulee mieleen natsien tai stalinistien touhut. Ideologit kussakin kuplassa päättävät, kuka saa sanoa ja mitä saa sanoa, ja kenen kimppuun käydään porukalla.

PÄÄDYT KUPLAAN, JOS ET AJATTELE ITSE

Perinteisillä riippumattomilla tiedotusvälineillä on hikiset paikat. Pitää tuottaa luotettavaa tietoa maailman menosta, vaaleista, trolleista, brexitistä, koronasta ja rokotteista vastapainoksi soopalle. Se ei kuitenkaan riitä. Jutut pitäisi saada erottumaan dis- ja misinformaation seasta. Kas, siinä pahempi pulma kuin Hamletilla.

Erottumista ei helpota se, että algoritmit tarjoavat itsekullekin haarukoitua samanmielistä tavaraa. Kuplautumisesta on tehty niin helppoa, että sitä on vaikea välttää. Kuplautuminen on automatisoitu.

Nykymaailmassa kuka vain voi olla oman elämänsä reportteri ja uutissuoltaja. Muuta ei tarvita kuin älykänny ja sorminäppäryyttä näytön näpelöintiin. Homma ei vaadi älyä, asiaa eikä vastuuta omista jutuista. Mutta kenelle se riittää? Kyllä perinteisellä riippumattomalla medialla töitä piisaa tulevaisuudessakin, sillä moni haluaa tietää eikä luulla.

Yhteistyöterveisin
LeenaM

kuva: Seppo Sarkkinen